

DE KWARTELKONING

Henk van den Brink

Het vorige artikel in deze serie over vogels van de 3 noordelijke provincies ging over een akkerbewoner, de gele kwikstaart, die voorzichtig als misschien wel een Groningse specialiteit werd aangeduid. Die kwalifikatie is, zónder voorbehoud, zeker van toepassing op een andere akkerbewoner: de kwartelkoning. Het voorkomen daarvan in Groningen kan gerust spektakulair worden genoemd.

En toch: wie er hier een wil zien, kan lang zoeken. Weinig vogels zijn zo geheimzinnig als deze ralachtige, die zelfs door de dichtste vegetatie zo behendig sluipst dat je geen halm ziet bewegen. Opliegen doet ie op z'n zachtst gezegd zelden. Hij maakt z'n aanwezigheid wel op een andere manier kenbaar: door z'n geluid.

Nauwkeuriger uitgedrukt: het mannetje maakt z'n aanwezigheid kenbaar door z'n baltsroep. Dit is een tweelettergrepig raspand geluid, dat wel vergeleken wordt met het raspen van een nagel over een kam en ook wel met een krakend scharnier. Zoals bij alle vogelgeluiden gaat elke vergelijking met door mensen geproduceerd geluid mank. Karakteristiek en onmiskenbaar is het in elk geval wel.

De kwartelkoning behoort tot de broedvogels die het laatst in ons land arriveren. Pas vanaf half mei is ie te horen. Half augustus zijn de meeste al weer verdwenen. De beste kans om ze te horen hebben we tussen half juni en half juli, vooral op warme, windstille zomeravonden en -nachten. Dan roepen ze soms uren achtereen. Overigens moeten we maar aannemen dat ze inderdaad ook broeden. Vroeger toen er nog met de zeis gemaaid werd, werden in grasland nog wel eens uitgemaaide legsels gevonden. Tegenwoordig is de kans daarop gering en er wordt nergens gericht naar nesten gezocht.

Die verborgen en min of meer nachtelijke leefwijze is een familietrekje van de rallen. De meeste rallen zijn moerasvogels, de kwartelkoning vormt wat dat betreft de enige uitzondering. Het zijn gedrongen, hoenderachtige vogels met korte snavels,

vrij lange poten en vooral lange tenen. Deze karakteristiek geldt ook voor de kwartelkoning. Rallen zijn alleen op geluid te inventariseren. Daarbij hebben ze nogal eens de gewoonte — die vogelaars goed van pas komt — te reageren wanneer hun geluid op een cassette-recorder wordt afgedraaid.

Dollardpolders

De kwartelkoning komt in Groningen voornamelijk in drie gebieden voor: het Zuidelijk Westerkwartier (enkele), het Hogeland (iets meer) en de zeekleipolders bezuiden de Dollard (verreweg de meeste). Het voorkomen in Groningen is in twee opzichten spectaculair: ten eerste door de aantallen die hier aangetroffen worden, en ten tweede door het biotoop waarin ze voorkomen. Al

sinds vele tientallen jaren gaat de stand van de kwartelkoning achteruit, niet alleen in Nederland maar vrijwel overal in Europa. In de Atlas van de Nederlandse Broedvogels wordt het aantal voor het hele land in de jaren '74-'77 op niet meer dan honderd geschat. Alleen in de Dollardpolders werden in 1979 131 roepende mannetjes gehoord. In 1984 werden er door Voslamber e.a. zelfs 182 vastgesteld, maar het geïnventariseerde gebied was nu wat groter. Omgekeerd zouden daar in '79 ruim 200 gezeten kunnen hebben!

Nu is van de kwartelkoning bekend dat de aantallen van jaar tot jaar erg kunnen schommelen; de gevonden aantallen zijn ook sterk bepaald door het al of niet optreden van gunstige weersomstandigheden. In

E. V. OMMEN

elk geval kunnen we wel konkluderen dat het Dollardkleigebied de belangrijkste populatie in Nederland herbergt.

De kwartelkoning staat bekend als bewoner van vochtige en kruidenrijke hooilanden.

Aan het begin van deze eeuw was het nog een algemene verschijning in grasland. Verdwijnen van veel hooiland, ontwatering en vervroeging van de maaidatum hebben ge-

zorgd voor de sterke achteruitgang. In Friesland en Drente komt de soort plaatselijk en in gering aantal nog voor in grasland — in Drente vooral in stroomdalen — en in Groningen in het Zuidelijk Westerkwartier. Het gebied van de grote rivieren heeft altijd bekend gestaan als het beste gebied van Nederland. De meeste vogelliefhebbers in den lande verkeren in de veronderstelling dat

dat nog steeds zo is. Landelijk is nog maar weinig bekend, dat de Dollardpolders belangrijker zijn (geworden?), zeker in dichtheid maar misschien ook in absolute aantallen.

Toch is in dat gebied geen vochtig hooiland te bekennen: het bestaat uit grootschalige en goed ontwaterde akkerbouwgebieden, en daarin huizen de kwartelkoningen! Dat ze daar voorkomen is eigenlijk pas sinds het begin van de jaren zeventig bekend, en nog veel recenter is pas duidelijk geworden hoeveel het er zijn. Elders in Europa zijn hier en daar wel plekken bekend waar kwartelkoningen in bouwland voorkomen, maar dan gaat het steeds om kleine aantallen die ver achterblijven bij de aantallen in goede graslandgebieden. De Dollardpopulatie neemt dus zeker in Nederland, maar misschien wel in Europa een unieke positie in.

Raadselvogel

Van een aantal kwartelkoningen in het Dollardgebied is geregistreerd in welk gewas ze werden gehoord. Daaruit blijkt een duidelijke voorkeur voor vroege en hoge gewassen: luzerne, koolzaad, karwij, wintertarwe, gras. Voor late en lage gewassen als bieten en aardappels bestaat nauwelijks belangstelling. Dat is niet verrassend gezien de voorkeur voor hoge en dichte vegetatie (zoals van hooiland). Dat die voorkeur samenhangt met de leefwijze van de kwartelkoning, zal uit het voorafgaande duidelijk zijn. Voslamber vond bovendien in 1984 een duidelijke voorkeur voor percelen met luzerne. Weliswaar zaten de meeste kwartelkoningen in tarwe, maar dat gewas werd ook verreweg het meest verbouwd. In luzerne was de dichtheid echter viermaal zo hoog. Ook koolzaad en karwij waren relatief meer in trek.

Tenslotte rest de vraag: waarom komt de kwartelkoning juist hier zoveel voor; waarom zitten er op het Hogeland zoveel minder en waarom ontbreken ze in andere klei-akkergebieden die even geschikt lijken, bij voorbeeld in Friesland en in Zeeland? Ook elders in Europa schijnt de verspreiding heel onregelmatig te zijn: hier en daar concentraties, en daartussen hele grote onbevolkte gebieden. Niemand die de oorzaak weet. De kwartelkoning zal nog wel even een raadselvogel blijven.

